

Ruhsatlandırma Yasalarının Ekonomik Faydasızlığı

Ruhsatlandırma yasaları, sözleşme özgürlüğünü en çok kısıtlayan devlet regülasyonlarının başında gelir. Bunlara örnek olarak işyeri ruhsatları, avukatlık ruhsatı, doktorluk ruhsatı, yolcu taşıma ruhsatı verilebilir. Ruhsatlandırmayla bilinçli olarak emek arzı kısıtlanır ve belli bir meslekte çalışmak ya da belli bir işi yapmak isteyen kişiler için çeşitli kurallar dayatılır. Ayrıca ruhsat bedelini karşılayamayanlar doğrudan piyasa dışına itilir. Prosedürde katılık, etkisizlik ve değişken koşullara adapte olamama; ruhsatlandırma yasalarının temel özellikleridir. Ruhsatlandırma ile kalite standardı getirmek mümkün değildir çünkü bir piyasayı regüle etmek için piyasadaki mevcut bütün bilgilerin tek merkezden toplanabilir olması gerekir.

Diğer bir deyişle insanların neyi, nasıl ve ne zaman istediğine dair kendi arzularını tatmin edecek ve hayat amaçlarını gerçekleştirecek bilgi olmaksızın bir piyasa regüle edilemez. Zira ekonominin özü bireylerin kişisel arzularının tatmin edilmesidir, bireylerin arzuları dışında malların hiçbir değeri ya da anlamı yoktur. Toplumdaki mevcut bilgilerin her an değişebilen sabit bilgiler olmaması bir yana, bilgilerin merkezî bir yerde toplanması talebi ise hiçbir zaman yapılamayacak, imkânsız bir istektir.

“...piyasa kıt kaynakların dağılımının yapıldığı bir mekanizmadan ziyade bireylerin yaptığı tercihlerin koordinasyonunu rekabet aracılığıyla sağlayan bir keşif sürecidir. Toplumda yayılmış olan bilginin merkezi bir otorite tarafından başarılı bir şekilde toplanıp kullanıma sunulması zordur. Çünkü:

- 1) *Toplumdaki bilgi genellikle geçici ve kısa sürelidir. Nispi fiyatlar ve müteşebbis faaliyetleri buna örnek olarak verilebilir. Bu tür bilgiler merkezi otorite tarafından toplansa bile toplanuncaya kadar geçen süre zarfında pratik değerlerini yitirirler.*
- 2) *Piyasanın topladığı bilgi yerel ve zımnî niteliktedir ve ancak bir kısmı teorik olarak ifade edilebilir. Merkez planlamadan farklı olarak piyasa, bu bilginin iktisadi aktörlerin tercih ve kararlarında kullanılmasına olanak sağlar.*
- 3) *Ürünler ve fırsatlar hakkında bilgi sağlamanın ötesinde başka piyasa kurumları iktisadi aktörlerin tercihleri hakkında bilgi sağlar. Buna ilaveten piyasa kurumları başka türlü mevcut olamayacak olan tercihler ve fırsatlar hakkında da bilgi oluşturmaktadır.”*
(Alıntılanan Yıldırım ve Duman, 1998: s.247).

Türkiye’de ruhsatlandırma gerekliliği hemen hemen her meslekte mevcuttur. Ruhsatlandırma talebi ise sadece meslekler üzerinde hakimiyet kurmak isteyen devlet yetkililerinden gelmez. Aynı zamanda meslek odaları yahut birlikleri aracılığıyla, potansiyel rakiplerini piyasa dışına itmek veya arzı kısıtlamak için halihazırdaki meslek sahipleri tarafından da talep edilmektedir.

“Profesör Machlup hükümet sel ruhsat verme idaresinin hemen hemen kaçınılmaz olarak ticaret üyelerinin ellerinde olduğuna vurgu yapar ve bu düzenlemeleri ikna edici biçimde Orta Çağların ‘kendi kendilerini idare eden’ loncalarına benzetir.” (Rothbard, 2009: s.932)

Friedman’a göre ise (2018), **“Bir sendikanın gücünün özü, belirli bir mesleğe girişebilecek kişilerin sayısını kısıtlayabilme gücünde yatar. ...Eğer ücret düzeyi bu şekilde uygulatılabilirse, iş bulabilecek kişilerin sayısı azaltılmış olacaktır.”** (s.221). Nihayetinde ruhsatlandırma yasaları insanın aklını kullanmasını değil, prosedürleri doldurmasını teşvik

eder. Bir ruhsat her daim bir alana girişi kısıtladığı için daima arzı düşürür, fiyatları veya ücret oranlarını yükseltir. Çalışanlara yönelik ruhsatlar lisans sahipleri üzerinde daima daha yüksek ve kısıtlayıcı bir fiyat vadeder.

Zorunlu ruhsatlandırmanın doğal bir hak olan çalışma özgürlüğünü ihlal ettiği ve bu sebeple temel hakları ihlal eden bir yasanın hiçbir bağlayıcılığının olmadığını savunmak ise işin ahlaki ve hukuk felsefesi boyutunu kapsıyor. Bu yazının konusu ruhsatlandırmaların ahlaki/hukuk felsefesi boyutu olmamakla beraber Amerikalı bir avukat olan Lysander Spooner'ın Massachusetts Barosu ile yaşadığı kavgadan bahsetmekte fayda var.

Eyalet yasalarına göre avukatlık ofisi açabilmek için üniversite mezunlarının üç yıl, Lysander gibi üniversiteden mezun olmayanların ise beş yıl boyunca bir avukatın yanında çalışması gerekiyordu. Spooner ise hiç üniversiteye gitmemişti ve gidecek parası da yoktu. Yasaları çiğneyerek kendi ofisini açtı ve avukatlık ruhsatı hakkında şöyle söyledi: **“Hiç kimse zenginlerin, fakirlerin rekabetinden kanunla korunması gerektiği gibi korkunç bir ilkeyi doğrudan doğruya savunmaya cesaret edememişti.”** (Aktaran mcKivigan, 1999, s.66)

Spooner; avukatlık, doktorluk ve istihdam edilmek için yasalarca getirilen tüm lisanslara karşı çıktı. Ona göre bir kişinin mesleki lisansı olmamasına dayanarak iş yapmasının engellenmesi, bireyin kendisine ve mülküne yönelen bir zorlama eylemidir. Çünkü şiddet veya aldatmaca içermeyen bir eylem kimsenin hakkına zarar veremez, bu tür barışçıl eylemlerin yasaklanması doğal hukuka aykırı olduğundan hiçbir vatandaşın lisanslama kanunlarına uyma mecburiyeti yoktur.

Türkiye’de özgürlüğün temin edilmesi ve ekonomik refahın artması için gerekli şeylerden biri, ruhsatlandırma yasalarının kaldırılması ve sözleşme özgürlüğünün korunmasıdır. Sözleşme özgürlüğünün olduğu bir ülkede bilgi problemi, “olmayan bir problem” halini alır. Çünkü sözleşme özgürlüğü, insanların dilediği fiyat ve şartlarda sözleşme yapabileceğini garanti ettiğinden insanların birbirinden farklı amaçlarına ulaşabilmesi ve müşterilerinin tatmin edilebilmesi için olabilecek ideal şartlarda hizmeti mümkün kılar. Bunun aksine zorunlu ruhsatlandırmalar müşterileri tatmin etmek veya gelişen ve değişen piyasa koşullara ayak uydurmaya çalışmaz. Kaldı ki milyonlarca insanın ihtiyaçlarını da tek bir merkezin çıkaracağı kurallar bütününe karşılaması mümkün olmadığından ve yukarıda açıklandığı gibi müşteri istekleri anlık olarak bilinse bile piyasa dengeleri sürekli değiştiğinden mevzuatsal gereklilikler sadece üretici ve tüketicinin birbirleriyle buluşmasını geciktirir.

Örneğin, yolcu taşıma ruhsatı olmaması sebebiyle hizmet vermesi engellenen UBER, belediye bünyelerindeki Ulaşım Koordinasyon Müdürlüğüne bağlı taksicilerden daha ucuz ve güvenli bir hizmet sağlıyordu. Ne yazık ki ülkemizde ve tüm dünyada trend olduğu gibi, bir işi yapmak için devletten izin almak gerekir. Halbuki taşıma işleminin tarafları şoför ve yolcu; cumhurbaşkanı, Taksiciler Esnaf Odası, bürokrasi veya kurumlar değil. Nihayetinde UBER piyasa dışına itilerek araç ve şoför arzı kısıtlandı. Böylece rekabetin devletçe engellendiği bir ortamda varlıklarını devam ettiren taksiciler daha pahalı ve güvensiz bir taşıma hizmetini verebildi. Hatta yolcu taşıma ruhsatı o kadar kötü ki taksiciler çoğunlukla hizmet vermemeyi tercih ediyor...

Ruhsatlandırma yasaları sadece “basit” görünen meslekler için değil, aynı zamanda avukatlık ve doktorluk için de zararlıdır. Avukatlıktan örnek vermek gerekirse zorunlu ruhsatlandırmanın varlığı öğrencileri veya devlet okulunda vergi mükelleflerini yüz binlerce

TL para ödemek zorunda bırakıyor, Edirne'den Kars'a her bir coğrafya için tek tip müfredat dayatıyor, öğrencilere mezun olana kadar işsiz kalma garantisi veriyor ve baroya göre değişmekle beraber ruhsat ücreti talep ediliyor (2024 yılı İstanbul Barosu ruhsat başvuru ücreti 13.337 TL -Staja başlama ücreti ve staj ortası değişim ücreti hariç). Dahası her şehrin hukuki ihtiyaçları farklı olduğundan ve güncel problemler sürekli değiştiğinden ruhsatlandırma yasaları zaman ve para kaybına dönüşüyor. Örneğin 2022 yılında getirilen yüzde 25 kira zam sınırı sonrası kira davalarının artması bu alanda daha çok avukata ihtiyaç olduğunu göstermekteydi. Halbuki avukatlık ruhsatının bir desteği olan hukuk müfredatı bu değişikliğe ayak uyduracak yapıda değil ve olamaz da.

Sonuç olarak, biz daha doğmadan önce var olan kurumların varlığı bizi onların tarihin değişmez bir parçası olduğu yanılgısına sürükleyebilir. Ruhsatlandırma yasaları da bu yanılgıya dahil edilebilir. Öyle ki dürüst ve kaliteli bir hizmet veren bir satıcının, kanuni gereklilikleri sağlamadığı için müşterilerinden kopartılmasının makul bir açıklaması olamaz. Serbest piyasa ve bunun getirdiği özel mülkiyet ve sözleşme özgürlüğü, bireylerin özgürce alışveriş yapabilmesinin önünü açar. Böylece mal satmak veya hizmet vermek isteyen satıcılar, bürokratların prosedürleri yerine müşterilerini tatminini esas alabilirler. Nihayetinde ruhsatlandırma yasaları yoktan problem yaratan türde bir kanundur; piyasada sahip olunan bilgileri satıcı ve müşteri arasından çekip alarak onları katı ve donuk bir kanuna hapseder. Yapılması gereken şeyse çok basit: Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler. Yani ruhsatlandırma yasalarını kaldırarak üreticilerin önünü açmak.

Kaynakça:

Friedman, M. (2018). Kapitalizm ve Özgürlük. Ankara: Eksi Kitaplar.

McKivigan, John (1999). "Abolitionism and American Law". Erişim Tarihi: 21.06.2024.
https://books.google.com.tr/books?id=OeoqhaZ-iMC&pg=PA67&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false.

Rothbard, M. (2009). İnsan İktisat ve Devlet. Ankara: Liberte.

Yıldırım, E., & Duman, M. (1998). Hayek ve Piyasanın Kendiliğinden Düzeni. In Journal of Social Policy Conferences (No. 41- 42, pp. 239-252).

Can Kilercioğlu, "Ruhsatlandırma Yasalarının Ekonomik Faydasızlığı"

<https://www.fikirtepedya.com/ekonomi/ruhsatlandirma-yasalarinin-ekonomik-faydasizligi/>

(Yayın Tarihi: 21 Haziran 2024).